

YOSHLAR TA'LIMIDA INGLIZ TILINI O'QITISHNING INNOVATSION METODLARI

Jo'raqulova Parizoda Otabek qizi

Buxoro davlat Universiteti

Xorijiy tillar fakulteti, 11-7ENG-23 talabasi

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy yoshlar ta'limida ingliz tilini o'qitishning innovatsion metodlari tahlil qilingan. Kommunikativ yondashuv, topshiriqqa asoslangan ta'lim, "teskari sinf" modeli, CLIL, gamifikatsiya, loyihaviy ta'lim hamda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektdan foydalanishning afzalliklari, muammolari va amaliy tavsiyalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ingliz tili, innovatsion metodlar, kommunikativ yondashuv, gamifikatsiya, aralash ta'lim, sun'iy intellekt, yoshlar ta'limi.

Kirish

Globalashuv davrida ingliz tili xalqaro muloqot, fan, texnologiya, biznes va madaniyat sohasida asosiy vositalardan biriga aylandi. O'zbekistonda ham xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan e'tibor yildan-yilga ortib bormoqda: yoshlar chet elda o'qish, xalqaro grantlarda ishtirok etish, masofaviy ishlash va zamonaviy kasblarni egallash uchun ingliz tilini bilishga ehtiyoj sezmoqda. Shu bois tilni o'qitish sifati va samaradorligi ta'lim tizimining dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

An'anaviy o'qitish usullarida asosiy urg'u grammatik qoidalarni yodlash, matnlarni tarjima qilish va lug'at ro'yxatlarini eslab qolishga qaratilgan edi. Bunday yondashuv o'quvchiga til haqida bilim beradi, biroq tilni erkin qo'llash ko'nikmasini yetarli darajada shakllantirmaydi. Natijada ko'plab talabalar yillar davomida ingliz tilini o'rgansa-da, jonli muloqotda o'zini erkin his qila olmaydi. Innovatsion metodlar aynan shu bo'shliqni to'ldirishga, ya'ni o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishga xizmat qiladi.

1. Kommunikativ yondashuv (CLT)

Communicative Language Teaching, ya'ni kommunikativ yondashuv tilni ma'lum bir maqsadda muloqot qilish vositasi sifatida o'rgatadi. Bu metodda darsning markazida grammatik shakl emas, balki ma'no va real vaziyatda fikr almashish turadi. Rolli o'yinlar, juftlikdagi suhbatlar, munozaralar, intervyu va "axborot bo'shlig'i" (information gap) mashqlari uning asosiy vositalaridir. O'qituvchi bunda tayyor bilim yetkazuvchi emas, balki muloqotni tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi murabbiy vazifasini bajaradi. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, o'quvchi til ustida qancha ko'p gapirsa va xatolardan qo'rqmasa, nutqiy ravonligi shuncha tez rivojlanadi.

2. Topshiriqqa asoslangan ta'lim (TBLT)

Task-Based Language Teaching metodida o'quv jarayoni real hayotiy topshiriqlar atrofida quriladi: sayohat rejasini tuzish, ish uchun rezyume yozish, do'konda buyurtma berish yoki mahalliy muammoga yechim taklif qilish kabi. O'quvchilar topshiriqni bajarish jarayonida zarur til vositalarini o'zlari izlaydi va qo'llaydi. Dars odatda uch bosqichdan iborat bo'ladi: topshiriqqa tayyorgarlik, uni bajarish va natijani tahlil qilib, til xatolarini tuzatish. Bu yondashuv o'quvchining motivatsiyasini oshiradi, chunki u o'rganayotgan narsasining amaliy ahamiyatini bevosita ko'radi.

3. "Teskari sinf" (Flipped Classroom) modeli

"Teskari sinf" modelida an'anaviy tartib o'zgartiriladi: yangi mavzu bilan o'quvchi uyda video darslar, audio materiallar yoki interaktiv topshiriqlar orqali tanishadi, sinfdagi vaqt esa amaliyot, muloqot va savol-javoblarga ajratiladi. Bu usul dars vaqtidan samarali foydalanish, har bir o'quvchining o'z sur'atida o'rganishi va o'qituvchining individual yordam ko'rsatishi uchun imkon yaratadi. Ayniqsa, grammatik qoidalarni tushuntirishga ketadigan vaqtni tejab, uni nutq mashqlariga yo'naltirish mumkin.

4. CLIL: fan va tilni birgalikda o'rgatish

Content and Language Integrated Learning metodida ingliz tili alohida fan

sifatida emas, balki boshqa fanlarni, masalan, biologiya, informatika, iqtisodiyot yoki tarixni o'qitish vositasi sifatida qo'llanadi. O'quvchi ham mazmunli bilim oladi, ham tilni tabiiy muhitda o'zlashtiradi. CLIL ayniqsa oliy ta'lim va texnikumlarda samarali bo'lib, talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun zarur bo'lgan maxsus terminologiya bilan tanishtiradi. Metodni joriy etish uchun fan o'qituvchisi va til o'qituvchisining hamkorligi muhimdir.

5. Gamifikatsiya va o'yin elementlari

Gamifikatsiya o'quv jarayoniga o'yin mexanikasini, ya'ni ball, daraja, mukofot, reyting va qiyinchilik bosqichlarini kiritishni anglatadi. Yoshlar uchun bu usul o'rganishni qiziqarli musobaqaga aylantiradi va doimiy shug'ullanish odatini shakllantiradi. Amaliyotda quyidagi vositalar keng qo'llanmoqda:

- **Kahoot! va Quizizz** — savol-javob viktorinalari orqali lug'at va grammatikani takrorlash;
- **Duolingo va Memrise** — kunlik mashqlar va ketma-ket faollik (streak) tizimi orqali motivatsiyani saqlash;
- **Quizlet** — flesh-kartalar va interaktiv o'yinlar yordamida yangi so'zlarni yodlash;
- **Sinfdagi rolli o'yinlar va "escape room"** — jamoaviy ishlash va ijodiy fikrlashni rivojlantirish.

Shu bilan birga, gamifikatsiyada asosiy maqsad ballar to'plash emas, balki til ko'nikmalarini rivojlantirish ekanini unutmaslik kerak.

6. Loyihaviy ta'lim

Loyihaviy ta'limda o'quvchilar uzoqroq muddat davomida biror real mahsulot yaratadi: ingliz tilidagi podkast, qisqa video, maktab jurnali, turistik marshrut yoki ijtimoiy tarmoq kampaniyasi. Loyiha ustida ishlash o'qish, yozish, tinglash va gapirish ko'nikmalarini bir vaqtda mashq qildiradi hamda jamoada ishlash, tanqidiy fikrlash, vaqtni boshqarish kabi "yumshoq ko'nikmalar"ni ham rivojlantiradi. Loyiha natijalarini taqdimot shaklida himoya qilish o'quvchining ommaviy nutq malakasini oshiradi.

7. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt

Zamonaviy yoshlar “raqamli avlod” vakillari bo‘lib, ular ta’limni ham smartfon, planshet va internet orqali qabul qilishga odatlangan. Shuning uchun mobil ilovalar, onlayn platformalar, YouTube va podkastlar, virtual lug‘atlar hamda ijtimoiy tarmoqlar ingliz tilini o‘rganishning kuchli qo‘shimcha manbaiga aylangan. So‘nggi yillarda sun'iy intellekt asosidagi vositalar ham keng tarqaldi. Ular o‘quvchiga har qanday vaqtda suhbatdosh bo‘lishi, yozma ishlarga tezkor fikr-mulohaza berishi, individual mashqlar tuzishi va talaffuzni tahlil qilishi mumkin.

Virtual (VR) va kengaytirilgan (AR) reallik texnologiyalari esa o‘quvchini aeroport, restoran yoki xorijiy universitet kabi virtual muhitga olib kirib, real vaziyatdagi muloqotni xavfsiz sharoitda mashq qilish imkonini beradi. Biroq texnologiyadan foydalanishda o‘quvchining mustaqil fikrlashiga zarar yetmasligi, ya’ni tayyor javoblarni ko‘chirish odatiga aylanmasligi muhim. Shuning uchun o‘qituvchi sun'iy intellektdan foydalanish qoidalari va akademik halollik tamoyillarini o‘quvchilarga tushuntirib borishi lozim.

8. Aralash ta'lim (Blended Learning)

Aralash ta'lim an'anaviy sinf mashg'ulotlarini onlayn resurslar bilan uyg'unlashtiradi. Masalan, o‘quvchi haftada ikki marta o‘qituvchi bilan sinfda shug‘ullansa, qolgan vaqtda onlayn platformada topshiriqlarni bajaradi, video darslarni ko‘radi va testlardan o‘tadi. Bu model o‘quv jarayonini moslashuvchan qiladi, o‘quvchining mustaqil ta'lim olish ko‘nikmasini rivojlantiradi va o‘qituvchiga har bir talabaning yutuqlarini kuzatib borish uchun aniq ma'lumotlar beradi.

Amalga oshirishdagi muammolar va tavsiyalar

Innovatsion metodlarni joriy etish jarayonida bir qator to‘siqlar uchraydi: texnik jihozlar va barqaror internetning yetishmasligi, o‘qituvchilarning malaka oshirishga bo‘lgan ehtiyoji, sinflardagi o‘quvchilar sonining ko‘pligi, shuningdek, an'anaviy baholash tizimining asosan grammatika va yozma testlarga yo‘naltirilgani. Bu muammolarni hal etish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- **O'qituvchilar uchun** innovatsion metodika va raqamli savodxonlik bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
- **Baholash tizimini** to'rt asosiy ko'nikma (tinglash, gapirish, o'qish, yozish) bo'yicha xalqaro CEFR mezonlariga moslashtirish;
- **Bepul va ochiq resurslardan** foydalangan holda kam xarajatli, ammo samarali darslar ishlab chiqish;
- **Til muhitini yaratish:** ingliz tili klublari, munozara kechalari, almashinuv dasturlari va xalqaro onlayn hamkorlik loyihalarini yo'lga qo'yish.

Eng muhimi, hech bir metod “universal” emas. O'qituvchi o'quvchilarning yoshi, darajasi, qiziqishlari va mavjud sharoitga qarab bir necha usulni uyg'unlashtirib qo'llashi eng yaxshi natija beradi.

Xulosa

Yoshlar ta'limida ingliz tilini o'qitishning innovatsion metodlari o'quvchini o'quv jarayonining markaziga qo'yadi, uning motivatsiyasini oshiradi va tilni amaliy hayotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi. Kommunikativ yondashuv, topshiriqqa asoslangan ta'lim, “teskari sinf”, CLIL, gamifikatsiya, loyihaviy ta'lim va zamonaviy raqamli texnologiyalar bir-birini to'ldiruvchi vositalar sifatida ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin. Shu bilan birga, texnologiya o'qituvchining o'rnini bosmaydi, balki uning imkoniyatlarini kengaytiradi: kelajakda muvaffaqiyatning kaliti malakali, izlanuvchan va yangilikka ochiq o'qituvchi bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
2. Ellis R. Task-based Language Learning and Teaching. Oxford University Press, 2003.
3. Bergmann J., Sams A. Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day. ISTE, 2012.

4. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge University Press, 2010.
5. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Pearson Longman, 2015.
6. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). Cambridge University Press, 2001.